

Remiss: Promemorian Nya bestämmelser för att avgöra brottmål i den tilltalades utevaro

Ju2022/01931

Juridiska fakultetsstyrelsen vid Lunds universitet, som har anmodats att yttra sig över rubricerat betänkande, får härmed avge följande yttrande. Ytrandet har utarbetats av universitetslektorerna Linnea Wegerstad och Christoffer Wong.

Innan Fakultetsstyrelsen yttrar sig om promemorians förslag bör uppmärksammas att regleringen av huvudförhandling utan den tilltalades närvaro kan betraktas från två olika synpunkter, nämligen (i) statens krav på den tilltalades medverkan i rättsprocessen och (ii) den tilltalades rätt till att personligen eller genom ombud vara närvarande vid en offentlig domstolsförhandling.

Bakom statens krav på den tilltalades medverkan ligger bl.a. behovet av en tillfredställande utredning. I detta sammanhang bör erinras om det förhållandet, att om saken behöver avgöras vid huvudförhandling i domstol så handlar det om ett fall där alternativa sätt för lagföring (föreläggande av ordningsbot, strafföreläggande, åtalsunderlåtelse m.m.) inte ansetts vara lämpliga eller ens möjliga. När saken ska prövas av domstol sorteras också bort mål som inte behöver avgöras vid huvudförhandling. De mål som behöver avgöras vid huvudförhandling är således de som bedöms vara särskilt viktiga och som bör utredas i en muntlig akusatorisk förhandling inför domstol. Domstolsprövningens kvalitet bör vara hög och staten bör kunna ställa krav på den tilltalades närvaro vid huvudförhandling, även om den anklagade inte kan tvingas att medverka aktivt. Den tilltalades skyldighet att närvara vid domstolsförhandlingen har även en kommunikativ funktion. Genom närvarokravet talar staten direkt till den som anklagats för brott och understryker brottsanklagelsens allvar.

Oberoende av statens anspråk på den tilltalades närvaro har var och en som blivit anklagad för brott rätt till en rättvis rättegång, som innefattar en principiell rätt att närvara vid en offentlig domstolsförhandling där brottsanklagelsen prövas. Att detta är en rättighet och inte en skyldighet innebär att den tilltalade får frivilligt avstå från att närvara vid den offentliga förhandlingen. Det är alltså inte en kränkning av den tilltalades rättighet att hålla en huvudförhandling i dennes frånvaro. Det föreligger en kränkning däremot om den tilltalade inte getts möjlighet att närvara vid den förhandling där frågan om brottsanklagelsen avgörs. Detta följer bl.a. av artikel 6 i Europakonventionen, artiklarna 47 och 48 i Europeiska unionens stadga om de grundläggande rättigheterna och Europaparlamentets och rådets direktiv (EU) 2016/343 av 9.3.2016 om förstärkning av vissa aspekter av oskuldspresumtionen och av rätten att närvara vid rättegången i straffrättsliga förfaranden.

Utformningen av reglerna för huruvida brottmål får avgöras i den tilltalades utelämnande ska således tillgodose *såväl* statens rättskipningsintresse som i vissa fall kräver den tilltalades närvaro *som* den tilltalades rättssäkerhetsintresse att kunna utöva sin rätt att närvara vid rättegången.

Mot den ovanbeskrivna bakgrunden vänder Fakultetsstyrelsen nu till promemorians förslag. Det angivna syftet med de föreslagna ändringarna är tredelat (s. 18):

- Regleringen ska förenklas
- Regleringen ska förtydligas
- Utrymmet ska utvidgas.

Fakultetsstyrelsen har inga direkta synpunkter på motiveringen till varför detta bör göras. Det anförs goda grunder för behovet av förtydligande/förenkling och vissa rättsskyddsskäl, men främst processekonomiska skäl, för utvidgning. Dock hade det varit önskvärt med underlag angående frågan varför tilltalade uteblir från huvudförhandling. Det anges att den tilltalade inte bör kunna hindra att målet avgörs. En fråga uppstår om det ofta är så att den tilltalades syfte med att inte inställa sig är att förhindra prövning i domstol, eller om det finns andra orsaker. Det uttalas att det kan antas att den tilltalade genom att inte inställa sig har godtagit att målet prövas (s. 18). Frågan är om det finns stöd för det antagandet.

Kallelsen till huvudförhandling innebär först och främst att den tilltalade ska inställa sig (personligen eller genom ombud), vilket är ett uttryck för statens krav på den tilltalades medverkan. Kallelsen fungerar dock även som ett meddelande till den tilltalade som möjliggör dennes faktiska utövande av sin rätt att närvara vid förhandlingen, vilket tillgodogör den tilltalades rättssäkerhetsintresse. I dagsläget kan domstolen inte veta om den tilltalade avser att utöva sin närvarorätt. Det kan dock utredas om den tilltalade kan ges tillfälle att uttrycka huruvida denne avstår från rätten att närvara vid förhandlingen. Om ett sådant avstående ges uttryckligen är den tilltalades rättssäkerhetsintresse tillgodosett. Frågan huruvida det är lämpligt att målet avgörs i den tilltalades utelämnande kan då bedömas utifrån statens rättskipningsintresse.

I promemorian anförs att formuleringen ”saken kan utredas tillfredsställande” innebär tillämpningsproblem och att den förutsätter en förhandsbedömning som står i strid med omedelbarhetsprincipen. Det är tveksamt om de problemen undanröjs genom den föreslagna formuleringen ”inte finns särskilda skäl mot”. Exempelvis anges att allvarig brottslighet kan utgöra särskilda skäl (s. 23–24); resonemangen där tyder på att viss förhandsbedömning av vilka frågor som kan aktualiseras i målet krävs. I promemorian anges att det är viktigt att rätten gör en verklig prövning av frågan om målet är tillräckligt förberett för att avgöras vid huvudförhandling (s. 25), vilket också indikerar behov av en förhandsbedömning. I författningskommentaren anges som exempel på särskilda skäl att frågor avseende skuld och påföljd behöver ställas till den tilltalade (s. 33). Fakultetsstyrelsen undrar om inte detta förutsätter en sådan förhandsbedömning som görs enligt nuvarande reglering, och på så sätt skulle även förslaget innebära att ordföranden måste agera i strid med omedelbarhetsprincipen. Det kan vidare frågas vad skillnaden är mellan skäl och *särskilda* skäl. Ett förtydligande vore önskvärt för att bidra till förutsebarhet och enhetlig rättstillämpning.

Det finns en viss risk att huvudförhandlingar påbörjas men sedan får ställas in på grund av, exempelvis, att gärningsbeskrivningen justeras eller nya uppgifter tillkommer. Detta kan resultera i fler fall i hovrätten i strid med instansordningens

princip, vilket även påpekas i promemorian. Det vore önskvärt med förtydliganden kring hur sådana situationer bör hanteras av rättens ordförande.

Genom att utgå från de aktuella brottens straffskala undviker man enligt utredningen en förhandsbedömning av påföljden. Fakultetsstyrelsen har inga principiella invändningar mot det. Straffskala upp till 2 år kommer att fånga in mängdbrotten, som anføres i promemorian. Om emellertid förverkande av villkorlig frigivning ska tillåtas upp till 2 år innebär det att det utdömda straffet kan bli upp till 4 år. Det kan också bli ett högt straff om det är fråga om undanröjande av tidigare utdömt straff och att ny påföljd bestäms för den samlade brottsligheten. Eventuellt bör en maxgräns anges för dessa fall.

Som nämns i promemorian har det nyligen genomförts förändringar på detta område (snabbare lagföring, utökad möjlighet avgöra mål utan huvudförhandling). Därtill pågår ett lagstiftningsärende angående förändringar av regleringen av flerfaldig brottslighet. Möjligen bör de långsiktiga effekterna av dessa åtgärder utvärderas innan reformer av möjligheten att avgöra mål i den tilltalades utvaro genomförs.

Fakultetsstyrelsen har inga synpunkter på att 46:15 a RB delas upp i två paragrafer.

Sammantaget, mot bakgrund av de tre syften som anges instämmer Fakultetsstyrelsen i att det blir en utvidgning och viss förenkling, men ifrågasätter om syftet att det blir tydligare uppfylls, om meningen är att åstadkomma en mer förutsebar tillämpning som inte är strid med omedelbarhetsprincipen.

Enligt delegation

Linnea Wegerstad

Christoffer Wong